

СИСТЕМНИЙ ПІДХІД ДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТІЙКОГО РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРА НА ІННОВАЦІЙНІЙ ОСНОВІ

Постановка проблеми. Важливою складовою аграрної реформи в Україні є підвищення рівня використання ресурсного потенціалу з метою забезпечення потреб країни у продовольстві та безпечній продовольчій безпеці окремих регіонів. Ресурсний потенціал являє собою загальний показник ресурсозабезпечення галузі, підприємства, окремого виробництва, його розрахунок характеризується сумарною оцінкою всіх видів ресурсів. Основна складність у побудові такого показника обґрунтовується значною кількістю різних видів ресурсів, теоретичною основою їх оцінки є концепція взаємозамінності різних видів ресурсів у процесі виробництва.

З питання взаємозамінності існують різні точки зору – від визначення повної взаємозамінності ресурсів до категоричної відмови до подібного трактування. На наш погляд, сутність полягає у тому, що різні види ресурсів складають умови для їх часткової взаємозамінності. Подібні умови реалізуються при відповідному рівні організації виробництва та у значній мірі обумовлені технологічними особливостями тих виробничих процесів, де використовуються дані види ресурсів. Ресурсний потенціал є сукупністю природних та матеріальних елементів, які можуть бути задіяні людиною у виробничому процесі [1].

Елементи ресурсного потенціалу якісно однорідні за функціональною ознакою, так як всі вони представляють собою ресурси, визначаючи результати виробничої діяльності. Для кількісного співставлення ресурси необхідно привести до єдиного знаменника. За об'єднання різнорідних ресурсів до одного показника деякі економісти приймають за основу індекси ресурсів, які отримані шляхом віднесення фактичного значення кожного ресурсу до його середнього значення за сукупністю, або їх бальні оцінки, вартісні оцінки, витрати робочого часу, кількість робітників, як фактично зайнятих у галузі, так і необхідних для здійснення виробничого процесу, енергетичну оцінку виробництва. При цьому величина інтегрального показника у значній мірі залежить від коефіцієнта переводу окремих видів ресурсів. Ресурсний потенціал є синтетичним розрахунковим показником, його неможливо виміряти стовідсотково, тому різні оцінки мають свої переваги та недоліки [4].

Можна використовувати методики на основі нормативних показників, нормативи розраховуються у вартісному виразі на одиницю ресурсного потенціалу з поступовим переводом загального обсягу закупок у натуральні показники. Оцінка ресурсного потенціалу ґрунтується на біологічному потенціалі, вартісній оцінці виробничих ресурсів, ступені впливу виробничих ресурсів на вихід товарної продукції.

Аналіз останніх наукових досліджень. Саме тому, забезпечення стійкого розвитку аграрного сектора економіки повинно ґрунтуватися на системному підході щодо збереження та відтворення всіх видів ресурсів з урахуванням регіональних особливостей. Подальші дослідження потребують системного підходу до формування можливостей збереження та відтворення ресурсного потенціалу аграрного сектора, у тому числі на основі оптимізації окремих видів ресурсів.

Значний внесок у дослідженні питання було внесено вітчизняними та зарубіжними вченими: В.Я. Амбросов, В.Г. Андрійчук, В.А. Борисова, П.І. Гайдуцький, В.І. Глушко, В.В. Григорьев, О.Д. Гудзинський, О.Ю. Єрмаков, М.Я. Дем'яненко, Ф.С. Зятдінов, І.І. Лукінов, М.Й. Малік, В.Я. Месель-Веселяк, Б.Й. Пасхавер, П.П. Руснак, П.Т. Саблук, В.К. Савчук, Б.І. Смагін, І.Н. Топіха, О.М. Царенко, В.С. Шибанін, О.М. Шпичак, В.В. Юрчишин та інші.

Необхідність подальшого дослідження та обґрунтування напрямів стійкого розвитку аграрного сектору пов'язана із актуальністю та існуючою проблематикою забезпечення соціально-економічного розвитку сільських територій, на яких, саме аграрна галузь є основою виробничої сфери.

Мета роботи. Враховуючи зазначене, метою нашого дослідження є обґрунтування необхідності та складових використання системного підходу збереження та відтворення ресурсного потенціалу аграрного сектора з урахуванням регіональних особливостей сільських територій на інноваційній основі.

Викладення основного матеріалу. У другій половині ХХ століття світова економічна думка, засвоївши уроки економічних, політичних, демографічних, енергетичних криз, усвідомила, що високий рівень інноваційної активності суб'єктів господарювання галузей народного господарства є більш вагомим джерелом економічного зростання, ніж подальша інтенсифікація виробництва та зростання рівня навантаження на природно-ресурсний потенціал сільських територій.

Переважна більшість країн Європейського Союзу обґрунтувати за довгострокову ціль розвитку економіки на основі державного регулювання інноваційного розвитку економіки, яке виступає основою досягнення стійкого розвитку, у тому числі аграрного сектора економіки.

Процеси глобалізації економіки світу та використання стратегії інноваційного розвитку, у тому числі на основі створення транснаціональних компаній, призвело до виникнення нової інтерактивної моделі розвитку на інноваційній основі. Подібна модель розвитку включає необхідність діяльності інтегрованих груп фахівців, які діють у сферах фундаментальних та прикладних наукових досліджень, впровадження у практичну діяльність суб'єктів різного галузевого спрямування. Діяльність інтегрованих груп координується глобальним інтегратором процесів, який є замовником інновацій та координатором процесу їх створення, впровадження та розподілу інноваційної ренти [2].

Геоелектронічні процеси та результати глобалізації призвели до зміни пріоритетів у розвитку окремих економічних систем та зміни підходу до моделі розвитку, у тому числі на інноваційній основі. Результатом таких змін є орієнтація розвитку з моделі просування технологій «technology push» до моделі технологічної напруги «technology pull».

Результати впровадження системи інноваційного розвитку економік світу надають можливість обґрунтувати, що 90,0% успішних інновацій є результатом застосування моделі technology pull. Дана модель формує процес розвитку через передачу науково-технічних знань у сферу задоволення споживчих потреб, а ринковий попит на наукові знання формує напрями розвитку науки, що дозволяє зорієнтувати розвиток реальних секторів економіки на ринковий попит на наукові розробки.

Отже, державну інноваційну політику доцільно розглядати як політику підвищення конкурентоспроможності суб'єктів господарювання шляхом створення та застосування ними нових знань, впровадженнь у практичну діяльність. Для аграрного сектора інноваційний розвиток є основою для збереження та відновлення природно-ресурсного потенціалу, екологізації виробництва та соціально-економічного розвитку сільських територій [2].

У контексті вступу України до Світової Організації Торгівлі та посилення конкурентної боротьби для вітчизняних підприємств аграрного сектора економіки загострюється потреба у підвищенні ефективності виробництва за рахунок інновацій з використанням моделі ринкової напруги «market pull». За реалізації подібної моделі необхідною є державна стратегія інноваційного розвитку, яка дозволить стимулювати виробників, у тому числі на основі впровадження джерел інноваційної ініціативи, індивідуальної комерційної політики окремого суб'єкту.

Реалізація представленої моделі за умови переходу на інноваційний розвиток повинна ґрунтуватися на необхідності забезпечення власних конкурентних переваг. При цьому державний сектор має застосовувати принцип підтримки інноваційноактивних

підприємств, а взаємна зацікавленість може забезпечити активізацію діяльності та підвищення конкурентних переваг вітчизняних підприємств аграрного сектору економіки.

Проведені дослідження надають можливість обґрунтувати, що інноваційна активність підприємств аграрного сектора залишається низькою. Існує значна кількість причин, які не забезпечують активізацію інноваційної діяльності, у тому числі через значну концентрацію у галузі дрібних товаровиробників, таких як фермерські господарства та особисті селянські господарства населення. Сучасні тенденції розвитку економіки окремих регіонів та країни в цілому характеризують як фундамент національної моделі економічного зростання аграрного сектору концентрацію інноваційної діяльності у велико- або середньотоварних сільськогосподарських підприємствах. Ресурсозабезпечені великі за розміром сільськогосподарські підприємства мають можливість та спроможні розв'язувати сучасні проблеми науково-технічного та інноваційного розвитку, здійснювати відносно великі витрати на фінансування досліджень та розробок, проводити об'єктивну оцінку результатів впровадження, ефективно працювати та забезпечувати конкурентні переваги у використанні ресурсів та створенні продукції.

Отже, важливою складовою сталого розвитку аграрного сектора економіки України, як вже було доведено вище, є процеси глобалізації, які здійснюють безпосередній та значний вплив на окремі внутрішні економічні процеси та явища. Глобалізаційні процеси характеризуються сукупністю конкурентних переваг окремої країни на світовому рівні у економічних, соціальних та екологічних напрямках. Сучасний розвиток національної економіки та вітчизняного аграрного сектору не відображає тенденцій економічного, соціального та екологічного розвитку окремих підприємств, сільських територій.

У сукупності модель глобалізації національних економік включає великий національний бізнес, середній та малий бізнес, транснаціональні компанії, а також вагові коефіцієнти, що визначають частку відповідного бізнесу у структурі національної економіки країни. Модель сталого розвитку аграрного сектора економіки повинна ґрунтуватися на трьох основних складових геоekonomічних змін, як результатів глобалізаційних процесів, а саме: економічних, соціальних та екологічних (рисунок 1).

Рис 1. - Причинно-наслідкові зв'язки у забезпеченні сталого розвитку національної економіки

Окрім зазначеного, слід відмітити, що глобалізація використовується насамперед світовими економічними лідерами для підвищення своєї конкурентоспроможності, основу валового внутрішнього продукту формують країни «великої вісімки» - до 45,0%, все інше припадає на інші країни світу, у тому числі у Україну. З урахуванням всіх факторів впливу, умови сьогодення характеризують національну економіку за індексом сталого розвитку як таку, що потребує активізації інвестиційно-інноваційного розвитку усіх галузей народного господарства, так як сукупним показником національна економіка займає 45 місце у світі серед 233 країн.

Проведені нами дослідження надають можливість обґрунтувати, що переважна частка підприємств аграрного сектора, особливо сільськогосподарські товаровиробники, використовують наявний ресурсний потенціал неефективно з економічної та екологічної точки зору. Особливо гостро постає питання із забезпечення екологічності у використанні природно-ресурсного потенціалу сільських територій. Концентрація промисловості у регіонах прямо впливає на рівень екосистем, що має негативний вплив на формування екологізорієнтованого сільського господарства.

Формування оптимізованого або збалансованого ресурсного потенціалу підприємств аграрного сектора є складною та комплексною задачею, на практиці ця проблема вирішується для досягнення конкретних виробничих цілей з урахуванням максимальної віддачі кожного виду ресурсу окремо. Вибір найкращого варіанта із сукупності альтернативних за заздалегідь визначеними параметрами здійснюється у рамках ресурсних можливостей підприємства. Варіантність використання ресурсів трактується як спосіб з'єднання технології з ресурсами у виробничому процесі та потребує підвищення рівня інноваційної активності підприємств аграрного сектора.

В умовах сьогодення аграрний сектор не має здатності забезпечити продовольчу безпеку країни за усім спектром сільськогосподарської продукції на продукції її переробки. Так, споживання овочів становить 85,0% норми, плодів, ягід та винограду – на рівні 51,0%, молока та молочних продуктів – на рівні 62,0%. З виробництва молока, м'яса і плодово-ягідної продукції Україна стоїть на межі продовольчої небезпеки. Для задоволення населення продуктами харчування на рівні фізіологічних норм споживання необхідним є нарощування обсягів валового виробництва м'яса і м'ясопродуктів на 1,8 млн тонн, молока і молокопродуктів – майже на 6,0 млн тонн, плодів та ягід, винограду – майже на 2,0 млн тонн.

Одним із гальмуючих чинників розвитку вітчизняного виробництва є значне збільшення імпортованої сільськогосподарської продукції, у тому числі через виконання умов Світової Організації Торгівлі. А також невідповідність між окремими групами ресурсів. Так, у країнах Європейського Союзу на 100 га сільськогосподарських угідь чисельність ВРХ становить понад 49 голів, у середньому у світі – 28 голів, в Україні – лише 13 голів. Виробництво свинини на 100 га ріллі порівняно з країнами ЄС менше у 2,6 рази, порівняно з Білоруссю – у 2,8 рази, хоча можливості вітчизняних товаровиробників, за керованої оптимізації, можуть забезпечити приріст валового виробництва продукції тваринництва до повного забезпечення потреб внутрішнього ринку та значного зниження залежності від імпорту.

Основною проблемою недостатності темпів розвитку аграрного сектору на інноваційній основі є дефіцит необхідних коштів. Дефіцит лише обігових коштів у тваринництві, без врахування капітальних вкладень, становить 43,0 млрд гривень на рік.

Враховуючи той факт, що інвестиційна активність у аграрного секторі є низькою, до 2,1% від сукупного іноземного інвестування в економіку України, стабільним джерелом фінансування розвитку може бути формування Фонду підтримки села шляхом введення спеціалізованого податку на товарообіг в обсязі 1,0%, що дозволить, за даними науковців, залучати до фонду 25,0-30,0 млрд гривень та концентрувати кошти у впровадження новітніх технологій у вирощування сільськогосподарських культур та утримання тварин.

Забезпечення стійкого розвитку аграрного сектора економіки України дозволить забезпечити виробництво 80 млн тонн зерна, 15 млн тонн насіння олійних культур, 4 млн тонн мяса, 18 млн тонн молока, 17 млрд штук яєць для внутрішнього та зовнішнього ринків, при цьому довести якісні характеристики до рівня європейських та міжнародних стандартів якості.

Системність у вирішенні зазначених аспектів дозволить не тільки забезпечити стійкість розвитку аграрного сектора регіонів країни, а й продовольчу безпеку країни.

Висновки. Системний підхід має ініціювати стійке реформування, зміни пріоритетів та технологічне оновлення та переоснащення сільськогосподарського виробництва, визнання пріоритетності аграрного сектора для розвитку галузей промисловості та соціально-економічного розвитку сільських територій. Взаємозалежність та взаємодоповненість представлених категорій дозволить забезпечити синергетичний ефект у виробничій сфері та зберегти основу, ресурсний потенціал, для стійкості соціального розвитку сільських територій.

Саме тому, аграрний сектор, як пріоритетний у забезпеченні продовольчої безпеки та розвитку народного господарства, може характеризуватися у забезпеченні стійкості розвитку тільки системним реформуванням на основі інвестиційно-інноваційного розвитку з метою технічного оновлення та переоснащення, підвищення продуктивності праці та зниження собівартості сільськогосподарської продукції, зростання соціо-еколого-економічної ефективності аграрного сектора. Важливим залишається питання вдосконалення взаємовідносин між виробниками та переробними підприємствами, дієва роль у вирішенні повинна надаватися державному сектору, у тому числі у зниженні негативного впливу монополій останніх.

Анотація

У статті розглянуто питання системного підходу до збереження та відтворення ресурсного потенціалу аграрного сектора через оптимізацію всіх видів ресурсів на сільських територіях окремих регіонів. Обґрунтовано необхідність забезпечення стійкого розвитку сільських територій з метою підвищення платоспроможного попиту населення та тенденцій зростання соціо-еколого-економічної ефективності аграрного виробництва. Представлено складові збереження ресурсного потенціалу аграрного сектора економіки через інноваційний розвиток сільських територій.

Ключові слова: ресурсний потенціал, інноваційний розвиток, оптимізація, сільські території.

Аннотация

В статье рассмотрен вопрос системного подхода к сохранению и воспроизводству ресурсного потенциала аграрного сектора через оптимизацию всех видов ресурсов сельских территорий регионов. Обосновано необходимость обеспечения стойкости развития сельских территорий с целью повышения платежеспособного спроса населения и тенденций роста социо-эколого-экономической эффективности аграрного производства. Представлено составляющие сохранения ресурсного потенциала аграрного сектора экономики на основе инновационного развития сельских территорий.

Ключевые слова: ресурсный потенциал, инновационное развитие, оптимизация, сельские территории.

Summary

The article deals with the issue of systematic approach to resource conservation and regeneration potential of the agricultural sector through the optimization of all resources in rural areas of some regions. The need to ensure sustainable development of rural areas to increase effective demand and population growth trends in socio-ecological-economic efficiency of

agricultural production. Presenting a conservation resource potential of the agricultural sector through innovative development of rural areas.

Key words: resource potential, innovative development, optimization, rural areas.

Список використаних джерел:

1. Вишнеvsька О.М. Ресурсний потенціал підприємств сільських територій // [Монографія]. — Миколаїв, 2009.— 248 с.
2. Мессі Д. Лінійна модель інновацій: за і проти / Д. Мессі, П. Квінтас, Д. Уїлд // Трансфер технологій і ефективна реалізація інновацій.—С. 158.
3. Національні рахунки України за 2009 рік [Електронний ресурс] Державний комітет статистики України. www.ukrstat.gov.ua
4. Смагин Б.И., Акиндинов В.В. Эффективность использования ресурсного потенциала в аграрном производстве / [Научное издание]. — Мичуринск: Издательство МГАУ, 2007.— 150 с.

УДК 65. 012. 8:005

Корчевська Л. О., Деменська А.М.

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

Постановка проблеми. На сучасному етапі *розвитку* економіки України ефективність функціонування виробничих економічних систем підприємства залежить від належного рівня економічної безпеки, яка повинна забезпечувати захист життєво важливих інтересів підприємства від реальних та потенційних джерел небезпеки або економічних загроз та гарантувати стабільне функціонування підприємства в невизначених ринкових умовах.

Аналіз останніх публікацій. Поняття економічної безпеки підприємства (ЕБП) в Україні почало широко застосовуватись протягом останніх десятиліть. Теоретичним і практичним питанням економічної безпеки підприємства присвячено праці багатьох вітчизняних і зарубіжних учених. Значний внесок у дослідження цих проблем зробили такі вчені, як: Бендікова М., Груніна О., Дубецької С., Забродського В., Капустіна М., Кашина А., Кирієнко А., Козаченко Г., Колосова А., Крихтіної Є., Кузенко Т., Куркіна Н., Луцького І., Ляшенко О., Маніва З., Олейнікова Є., Подлужної Н., Пономарьова В., Посилкіної О., Пригунова П., Раздіної О., Сосніна О., Шваб Л., Шликова В. [1 - 20]. На основі аналізу джерел можна зробити висновок, що в економічній теорії і практиці не існує однозначного тлумачення економічної безпеки підприємства.

Метою статті є аналіз визначень категорії економічної безпеки підприємства і систематизація їх за концептуальними підходами з урахуванням основного фактору формування.

Виклад основного матеріалу. Як свідчить аналіз науково-методичної літератури та точок зору практиків, дотепер немає універсального визначення економічної безпеки підприємства. Кожним вченим вона розглядається в залежності від мети дослідження, і лише частково відображається її зміст і значення. Тому авторами систематизовано визначення категорії економічної безпеки підприємства за підходами на основі фактору формування (табл. 1).